

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 502.3:379.85

DOI: 10.31471/2415-3184-2021-1(23)-124-134

Я. С. Коробейнікова

*Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІЙ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ: ВИЗНАЧЕННЯ, МЕХАНІЗМИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В статті узагальнено та систематизовано механізми забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій, які функціонують в Україні. Актуальні дослідження у цій сфері стосуються розроблення теоретичних основ забезпечення сталості територій туристичних дестинацій, окремі публікації стосуються оцінки обсягів ресурсокористування, в першу чергу, земельних ресурсів в туристичній діяльності. Відсутні узагальнені висновки щодо особливостей застосування діючих механізмів забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій. У статті проаналізовано основні екологічні проблеми розвитку туристичної інфраструктури та туристичної галузі загалом, що зумовлює необхідність обґрунтувати комплекс механізмів для забезпечення екологічної безпеки територій прибуття туристів. В статті систематизовано регулювальні, економічні, контролюючі та добровільні механізми, застосування яких дозволить забезпечити екологічну безпеку туристичних дестинацій. Регулювальні механізми дозволяють зменшувати впливи на дестинації від туристичної діяльності шляхом встановлення та регулювання пропускнуго потенціалу території, встановлення лімітів та границь діяльності підприємств, що надають послуги туристам, через процедуру проведення оцінки впливів на довкілля туристичної діяльності, моніторинг стану довкілля та сталості територій. Економічні механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій: матеріальне стимулювання суб'єктів туризму, фінансова підтримка проектів, спрямованих на реалізацію екопроектів в туризмі, збалансованій податковій політиці та процедурах субсидування проектів збалансованого туризму. Основні контролюючі механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій полягають в реалізації дій щодо контролю діяльності суб'єктів туризму у площині виконання ними природоохоронного законодавства. Основні добровільні механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій: впровадження екологічного менеджменту в структуру загального управління, навчання туристів та місцевих жителів. Таким чином, застосування комплексу механізмів дозволить забезпечити екологічну безпеку територій туристичних дестинацій.

Ключові слова: екологічна безпека, туристичні дестинації, екологічні впливи, рекреаційне навантаження, механізми забезпечення екологічної безпеки.

Постановка проблеми. Сучасний туризм – це господарська сфера, яка розвивається більш швидкими темпами, ніж галузі виробничої сфери у постіндустріальному суспільстві. За прогнозами фахівців темпи зростання галузі туризму будуть залишатися високими, хоча глобальні і регіональні структури туризму змінюються з роками (в останні роки із-за тероризму, розвитку різноманітних захворювань, стихійних явищ, пандемії, в тому числі і covid-19 тощо). Програмні документи ООН та Світової туристичної організації вказують на важливість урахування екологічних аспектів розвитку туристичної діяльності в місцях прибуття туристів. Багаточисельні приклади в різних куточках світу показують руйнівні наслідки планування туристичних об'єктів без їх ретельного екологічного обґрунтування. Якість навколишнього середовища є необхідною умовою для розвитку туризму та є цінним природним ресурсом туризму.

Відомо, що частка деградації довкілля в результаті туристичної діяльності становить 5–7%, у світовому вимірі [1]. У регіонах, де туризм є галуззю спеціалізації, ці цифри значно більші. У 2019 році було здійснено більше 1500 млн міжнародних поїздок. Ці ж дані вказують, що зростання туризму відбувається за рахунок країн, що розвиваються [2]. Зі зростанням обсягів надання туристичних послуг, розширенням туристичної інфраструктури, екологічна ситуація на територіях в зв'язку з їх туристичним використанням може досягти загрозового стану. В країнах зі слабким регулюванням ринкової економіки розвиток туризму може стати реальною загрозою для якості довкілля.

Динаміка розвитку туризму, наприклад, в Івано-Франківській області за останні роки показує зростання до 25% щорічно з 2015 до 2018 рр. та стабілізувалась на рівні 2.2 млн. осіб у 2018 році [3]. Хоча 2020 рік був провальний щодо туризму в регіоні, як і в світі через проблему COVID-19, після карантину очікується бум прибуттів в туристичні дестинації, де можна відновити здоров'я екологічно чистим довкіллям гір та екологічним харчуванням [4]. Тому подальший розвиток туризму взагалі можливий тільки на шляху його екологізації та знаходження балансу між економічним а соціальним розвитком з урахуванням екологічних чинників.

Актуальні наукові публікації у цій сфері стосуються, головним чином, формуванню концепцій, понятійного апарату та загальних принципів збалансованого розвитку туризму, тобто є дуже загальні та не конкретні, часом суперечливі. Практично невирішеною проблемою в розвитку концепції стійкого розвитку туризму є розроблення механізмів (засобів) реалізації принципів збалансованості на практиці, в першу чергу екологічної складової сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час сформовано науковий напрям щодо екологічної безпеки природних та природно-техногенних систем різного рівня. В працях Качинського А.Б., Рудька Г.І., Гошовського С.В., Шмандія В.М., Руденко С.В., Шкіци Л.Є., Данилишина Б.М., Косовцева В.О., Бінько І.Ф., Шестопалова В.М., Мальованого М.С. та ін. викладено науково-методичні підходи щодо забезпечення екологічної безпеки в природних та техногенно-природних системах, а також прикладні аспекти забезпечення екологічної безпеки. Розробляються методологічні та прикладні механізми досліджень техногенно змінених екосистем та забезпечення їх екологічної безпеки [5-11]. Менш дослідженими є питання управління екологічною безпекою в умовах техногенного навантаження, яке не носить вираженого екстремального характеру, наприклад, територій туристичних дестинацій.

Екологічні аспекти розвитку туристичної сфери розглядаються фахівцями у контексті сталого розвитку туризму. Питання сталого розвитку туризму залишається актуальним у порядку денному світових зібрань з питань охорони навколишнього середовища та розвитку туризму. В Україні розроблена «Стратегія сталого розвитку туризму і курортів» [12]. Наукові публікації останніх років присвячені обґрунтуванню наукових засад збалансованого розвитку туризму, окремих аспектів забезпечення збалансованого розвитку туристичних регіонів [13-15]. У даних публікаціях визначені складові сталого розвитку туризму, окреслені основні екологічні проблеми, пов'язані з розширенням туристичної діяльності, особливості екологічних аспектів розвитку туризму в гірських туристичних дестинаціях. Акцентується, що забезпечення сталого розвитку територій рекреаційного призначення здійснюється через встановлення і підтримання рівноваги між збереженням природних, історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком галузі туризму. У методичному посібнику автором викладені основні поняття та принципи сталого (збалансованого) розвитку туризму, характеризуються екологічні, економічні та соціальні аспекти його розвитку [16].

Дослідження екологічних аспектів розвитку туризму визначається науковою спільнотою як доволі новий напрям досліджень. У світовій науковій спільноті такі дослідження здійснювалися в рамках програми ООН з навколишнього середовища (UNEP). Найбільш відомі та цитовані праці, які висвітлюють екологічні наслідки туризму та його вплив на довкілля в цілому Голдена А. «Environment and Tourism» та Davies T., Cahill S., «Environmental Implications of the Tourism Industry» [17,18]. Доволі ґрунтовною є праця про основні напрями впливу туризму та готельної індустрії на довкілля «Environmental Effects of Tourism» [19], проте, як відомо, туристична діяльність не обмежується функціонуванням тільки готельного господарства. Більш детально у науковій літературі висвітлено проблеми відходів туристичних дестинацій та поводження з ними. У праці індійських авторів Nair S., Jayakumar C. розглядаються особливості управління відходами у межах територій розвитку сільського туризму. Автори наголошують на проблемі співвідношення розвитку сільського туризму та планування поводження з відходами у сільських населених

пунктах [20]. У праці Khajuria A, Yamamoto Y., Morioka T., обґрунтовано чинники, що впливають на обсяг утворення відходів на прикладі населених пунктів Японії [21]. Для нас є цінними праці румунського вченого Mihai F. про туризм як джерело утворення відходів в міських та сільських туристичних дестинаціях через територіальну близькість до України та подібність проблем пострадянського розвитку [22]. Аналіз впливу туризму на обсяг утворення відходів здійснено у статті групи авторів Mateu-Sbert J., Ricci-Cabello I., Villalonga-Olives E., Cabeza-Irigoyen E., дослідження досвіду країн ЄС у сфері поводження з відходами в межах територій розвитку туризму проводили Ezeah C., Fazakerley J., Byrne T. [23, 24]. Регіональні аспекти впливів туризму на довкілля висвітлені у працях Peterson C., Bashir S, Goswami S., Mitev T., Spasovski O. та стосуються окремих популярних дестинацій світу, які активно розвиваються, таких як Індонезія (о.Балі), країни Адріатичного узбережжя, Індія [25 – 27]. Українських авторів, які висвітлюють екологічні наслідки туристичної діяльності, доволі небагато і ці статті мають загальний характер. Окремі аспекти забезпечення екологічної безпеки у розвитку індустрії туризму, як складової її збалансованого розвитку, викладені у працях Воробійової О. А., Голод А. П., Караван Ю.В., Кучинської І. В. [28-31].

Постановка завдання. Деградація природних територій розвитку туризму викликала необхідність впровадження в туристичну практику системних заходів захисту природи. Оскільки туристична галузь має головним чином сезонний характер, кількість туристів на визначеній території в розпал сезону в декілька разів більша в порівнянні з «мертвим сезоном». Така ситуація приводить до нерівномірності антропогенного навантаження на екосистеми. Окремі дослідження наслідків туристичної діяльності для екосистем територій прибуття туристів були проведені щодо розрахунків обсягів та способів поводження з відходами туристичних дестинацій Івано-Франківської області [32]. Розраховані середні обсяги водоспоживання (водовідведення), споживання електроенергії в розрізі одного туриста в залежності від типу закладу розміщення [33]. Запропоновано при плануванні туристичних дестинацій проводити впровадження технологій екологічного менеджменту в практику рекреаційного природокористування [34]. Питання узагальнення та комплексного застосування механізмів забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій продовжує бути актуальним.

Мета досліджень: обґрунтувати та систематизувати комплекс механізмів забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій,

Об'єкт дослідження – туристичні дестинації як складні природно-техногенні системи екологічних досліджень. *Предмет дослідження* – механізми забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій.

Виклад основного матеріалу. Антропогенний вплив на екосистеми характерний у всіх секторах туризму і видах туризму та спостерігається в переважній більшості туристичних дестинацій. Саме туристичні дестинації різного ієрархічного рівня є об'єктами екологічних досліджень. Термін «туристична дестинація» у практиці туризмознавчих досліджень появився не так давно. Найбільш відомі праці Лейпера, Купера, Флетчера, в яких дано визначення туристичних дестинацій та їх систематизація. В більш загальному вигляді туристичною дестинацією вважають територію прибуття та місцезнаходження туристів. За визначенням Н.Лейпера туристична дестинація – це деяке місце прибуття туристів та розглядається як географічна категорія [35]. Всесвітня туристична організація дає таке визначення туристичній дестинації: «дестинація – це фізичний простір, в якому турист перебуває не менше доби. Він містить туристичні продукти, такі як послуги та атракції, а також туристичні ресурси в межах хоча б однієї доби перебування. Цей простір має фізичні та адміністративні межі, які визначають форму його управління, імідж та репутацію, що впливають на його конкурентоздатність на туристичному ринку». Слід відзначити ґрунтовні праці вітчизняних вчених у даній галузі Т.Ткаченко, Л. Дядечко, А.Головчан, С.Мельниченко, Ю. Леонтьєвої, Ю. Мальцевої та ін. [36-40]. У праці Матрищенко Н. С. туристська дестинація представлена як «центр (територія) зі всілякими зручностями, засобами обслуговування і послугами для забезпечення всіляких потреб туристів». На його думку, зараз дестинації – це географічна територія, що має певні межі, яка може залучати і задовольняти потреби досить широкої групи туристів [41].

Туристичну дестинацію в більшості сучасних трактувань розглядають як економічну та соціально-економічну систему, як об'єкт інтегрованого управління. В її межах функціонують та об'єднуються всі елементи для надання послуг туристу. Туристична дестинація виникає саме як географічна одиниця, як територія, маршрут або приурочений до певної місцевості об'єкт, що є

місцем туристичного інтересу ("туристичним напрямом"), інші складові, такі як елементи туристичної інфраструктури, слід вважати "надбудовними", поступово розкривають суть туристської дестинації в ході її еволюційного розвитку. Таким чином, туристична дестинація визначається як економіко-географічна категорія, де базою її функціонування виступає територіальний ресурс з можливими проблемами природовикористання, в тому числі і екологічними. Незважаючи на доволі широке та деталізоване трактування поняття туристичної дестинації, поза увагою залишаються екологічні аспекти її оптимального функціонування. Туристична дестинація, в контексті її збалансованого розвитку, є природно-техногенною системою туристично-рекреаційного типу, зумовлена спеціалізацією туристичної діяльності та чинниками впливу на довкілля, що визначатимуть її екологічну безпеку.

В контексті українського природоохоронного законодавства екологічна безпека туристичних дестинацій – це такий стан навколишнього природного середовища територій прибуття туристів, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки здоров'я людей. Об'єкти туристичної інфраструктури можна характеризувати як техногенні об'єкти, які можуть негативно впливати на довкілля територій прибуття туристів. Очевидно, що ці об'єкти не завдають значної шкоди навколишньому середовищу, проте, у випадку зростання попиту на екологічно чисте довкілля територій прибуття необхідність застосування механізмів забезпечення екологічної безпеки в туристичних дестинаціях стає необхідним елементом управління цими територіями.

Впливи на довкілля туристичних дестинацій зростають з розвитком галузі та постає необхідність узагальнити та систематизувати механізми реалізації забезпечення екологічної безпеки в межах територій туристичної діяльності.

Регульовальні механізми застосовують для зменшення впливів на дестинації шляхом регулювання пропускнуго потенціалу території, встановлення лімітів та границь діяльності підприємств, що надають послуги туристам через встановлення екологічних нормативів гранично допустимих викидів та скидів у довкілля, а також процедури проведення оцінки впливів на довкілля туристичної діяльності. Регулювання кількості туристів на території – важливий фактор збалансованого розвитку територій туристичного використання. Територіальні громади та природоохоронні структури, в межах яких розвивається туризм, можуть регулювати потоки туристів, а також пропонувати альтернативні варіанти проходження маршрутів та оптимізувати туристичні потоки кількісно. Фактор надмірної кількості туристів («overtourism») необхідно враховувати при плануванні населених пунктів рекреаційного призначення. Це дозволить вирішувати проблему овертуризму, яка актуалізувалась в останні роки в багатьох туристичних дестинаціях. Наприклад, 60% всієї готельної інфраструктури Івано-Франківської області розташовані в межах однієї Яремчанської територіальної громади.

Згідно закону України «Про оцінку впливу на довкілля» об'єкти туризму і рекреації належать до другої категорії об'єктів та проектованої діяльності, які можуть мати значний вплив на довкілля. Процедура ОВД здійснюється на великих туристичних об'єктах та інфраструктурних проектах, а також проектах загальної інфраструктури [39]. Проте, поза увагою залишаються менші об'єкти (наприклад готельні комплекси до 50 номерів), які при значній концентрації на території можуть чинити суттєвий вплив на довкілля.

Екологічні нормативи є єдиними та обов'язковими для всіх об'єктів, в тому числі і туристичних підприємств, що здійснюють викиди та скиди. Згідно закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» у разі необхідності для рекреаційних територій можуть встановлюватися більш суворі норми гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє середовище [40]. Встановлення лімітів та границь щодо впливів на довкілля об'єктів туристичної галузі розглядається як дієвий механізм забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій, які науково обґрунтовуються та контролюються.

Основні економічні механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій полягають в матеріальному стимулюванні, грошових винагородах, фінансовій підтримці екологічних проектів, збалансованій податковій політиці та процедурах субсидування екопроектів, пов'язаних з туризмом, а також система штрафів щодо порушення природоохоронного законодавства. Туристичні еко-податки та платежі – це такі податки, які платять туристи і ці суми направляються для вирішення екологічних проблем територій. Така практика розповсюджена у найбільш екологічно вразливих туристичних дестинаціях світу, наприклад, т.зв. податок на

занурення туриста (заняття дайвінгом) на Болеарських островах і становить приблизно 2 Є. В Україні з економічних механізмів найбільш поширена практика накладання штрафів за порушення природоохоронного законодавства, проте застосування такого механізму щодо суб'єктів туризму доволі обмежене.

Основні контролюючі механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій полягають в реалізації дій щодо контролю діяльності суб'єктів туризму у площині екологічної безпеки територій туристичних дестинацій. Проведення екологічного аудиту – це важливий інструмент управління, який полягає в систематичній, задокументованій періодичній і об'єктивній оцінці організації щодо відповідності системи управління, обладнання завданням підтримання безпеки навколишнього середовища та екологічній політиці підприємств.

В системі моніторингу довкілля можуть здійснюватися спостереження за екологічними параметрами забруднення та показниками – індикаторами збалансованого розвитку територій. На першому етапі необхідно провести інвентаризацію основних туристичних ресурсів, визначення об'єктів моніторингу, вибір оціночних параметрів, режиму спостережень. В процесі прогнозування стану середовища туристичних дестинацій визначають можливі негативні тенденції його розвитку в різних аспектах, наприклад, підвищення функціональної небезпеки туристично-рекреаційного обладнання, погіршення екологічного стану територій туристичних дестинацій, зниження атрактивності туристичних об'єктів, тощо. В сукупності ці процеси можуть привести до деградації туристичних дестинацій, зменшити потік туристів. Результати прогнозування можуть бути фактографічною основою для розробки заходів управління станом довкілля територій прибуття туристів. Державна система моніторингу України не виділяє моніторинг туристичних дестинацій в окрему підсистему, як особливо важливу у природоохоронній діяльності, проте, національні парки, як складові територій прибуття туристів в тій чи іншій мірі проводять спостереження екологічних показників.

Основні добровільні механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій базуються на процедурах, є добровільними для всіх учасників туристичного процесу: суб'єктів туризму, туристів, місцевого населення, місцевих органів управління тощо. Це впровадження екологічного менеджменту в структуру загального управління підприємствами туризму, навчання туристів та місцевих жителів. Професійний екологічний менеджмент на підприємствах туристичної галузі, особливо закладів гостинності, наприклад, передбачає як правило, заходи щодо енергоощадності, зменшення водоспоживання, мінімізація відходів, використання екологічно чистих матеріалів. Проте, на сьогодні, це «історія» більше про підвищення престижу готелю, позиціонування його як дружнього до довкілля, в меншій мірі – для зменшення плати за використання ресурсів.

Сертифікація – це процес оцінки та моніторингу, який письмово підтверджує, що комерційна діяльність, продукт, процес, сервіс чи система управління відповідає визначеним вимогам. У практиці екологічної сертифікації закладів туризму існує біля 30 систем екологічного маркування, найбільш популярні серед них – «Green Key», «Green Way», розроблені для закладів розміщення, «Blue Flag» – для пляжів пристаней. В Україні розроблена методика добровільної екологічної сертифікації садіб сільського туризму «Зелена садиба». Процедури сертифікацій суб'єктів туризму, в тому числі і екологічна сертифікація є добровільною. Екологічна сертифікація розглядається готельєрами більше як іміджева процедура, а наявність екологічного сертифікату – маркетинговий хід.

В системі освіти та просвіти навчання туристів та місцевих жителів може відбуватись у різних формах. Це реалізація просвітницьких програм, соціальні реклами, друкована продукція, робота волонтерів та ін. Особливої актуальності ця діяльність набуває в процесі організації екологічних турів, коли відбувається відвідування природних, природно-заповідних територій.

На основі проаналізованих засобів у галузі охорони середовищ, що можуть бути застосовані в межах територій прибуття туристів, пропонуємо їх класифікувати на регульовальні, економічні, контролюючі та додаткові механізми забезпечення екологічної безпеки туристичних дестинацій (рис.).

Таким чином, проаналізовані механізми забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій в більшості мають нормативно-правове підґрунтя та процедури забезпечення. Їх комплексне застосування дозволить мінімізувати впливи об'єктів туристичної інфраструктури та потоків туристів на довкілля туристичних дестинацій. Проблема полягає в

тому, що на сьогодні туризм в Україні не розглядається як потенційно шкідлива для довкілля галузь та не є об'єктом уваги фахівців з охорони навколишнього середовища.

Застосування на практиці комплексу механізмів дотримання екологічної безпеки територій прибуття туристів є частиною системи управління туристичними дестинаціями. Управління туристичними дестинаціями розглядають як практичну діяльність в галузі регулювання туристичних дестинацій у відповідності з потребами господарства та туриста на базі об'єктивних законів природи та соціально-економічного розвитку. Успішність реалізації управлінських заходів з точки зору екологічної сталості визначається ефективним функціонуванням туристичних дестинацій, а саме позитивною динамікою розвитку туристичної галузі та суміжних галузей, уникнення овертуризму, сприятливим екологічним станом територій туристичних дестинацій та безпечним використанням туристичних ресурсів.

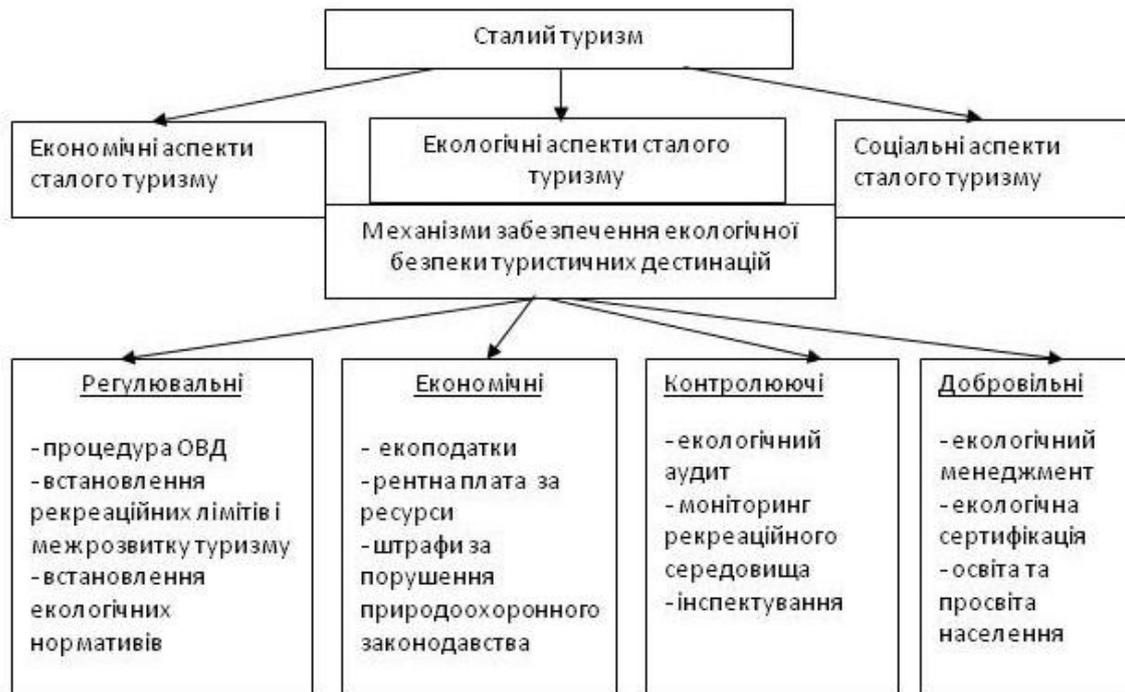

Рис. Механізми забезпечення екологічної безпеки територій туристичних дестинацій

Висновки. Серед викликів, які постали перед туристичною сферою в Україні проблема забезпечення належного екологічного стану територій туристичних дестинацій – одна з пріоритетних. Сприятливий екологічний стан територій прибуття розглядається як рівноцінний з іншими чинник розвитку галузі та як цінний туристичний ресурс, попит на який буде зростати в умовах екологічних криз та пандемій.

На основі аналізу наукових публікацій у статті зроблений висновок, що проблема екологічних наслідків туристичної діяльності розглядається в контексті сталого розвитку туризму та територій прибуття. В статті узагальнена інформація про екологічні наслідки туристичної діяльності в Україні, які проведені вченими, а також автором в колаборації з іншими науковцями та самостійно, що дозволило обґрунтувати комплекс механізмів, для забезпечити екологічної безпеки територій прибуття туристів. В статті розглядаються механізми (інструментарій): регулювальні, економічні, контролюючі та добровільні, застосування яких дозволить забезпечити екологічну безпеку туристичних дестинацій.

Наукові дослідження щодо впливів техногенного навантаження на екосистеми туристичних дестинацій є перспективним науковим напрямком в галузі екологічної безпеки. Перспективними також вважаємо удосконалення існуючих алгоритмів, в тому числі і нормативно-правового характеру, для забезпечення належного екологічного стану територій прибуття туристів, а також їх застосування в окремих туристичних секторах.

Література

- 1 Holden, A. *Environment and Tourism*, 3 – TH, New York: Routledge, 2016.- 302 p.
- 2 UN WTO: *Tourism Industry 2019*. [Електронний ресурс].-2019. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.reportlinker.com/report/search?dates=1y&keywords=Tourism%20Industry%202019&mode=public> (дата звернення 6.02.2021).
- 3 Відділ туризму управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму і інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації [Електронний ресурс].-2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.if.gov.ua/news/27916> (дата звернення 15.11.2020).
- 4 Пандемія COVID-19 та її наслідки для туризму в Україні. Видання НТОУ. [Електронний ресурс].-Режим доступу до ресурсу: www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf (дата звернення 6.02.2021).
- 5 Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення.– К.: НІСД, 2001.– 312с.
- 6 Качинський А.Б., Хміль Т.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. – К.: НІСД, 1997. – 127 с.
- 7 Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів /С.В. Гошовський, Г.І. Рудько, Б.М. Преснер – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2002.– 624 с.
- 8 Косовцев В.О., Бінько І.Ф. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів. – К.: НІСД, 1996. – 61 с.
- 9 Дорогунцов С.И., Ральчук А.Н. Управление техногенно-экологической безопасностью в контексте парадигмы устойчивого развития: концепция системно-динамического решения. – К.: Наукова думка, 2002. – 200 с.
- 10 Шкіца Л., Яцишин Т., Лях М., Сидоренко О., Інноваційні підходи до формування екологічної безпеки на об'єктах видобутку нафти та газу. ІОР Conf. Сер.: Матер. Наук. Инж. 749, 012009. 2020. doi: 10.1088 / 1757-899X / 749/1/012009
- 11 Шмандій В.М. Управління екологічною безпекою на регіональному рівні(теоретичні та практичні аспекти). Автореферат дис... д-технічн. наук. – Х., 2004. –36 с.
- 12 Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні на період до 2026 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 15.02.2021)
- 13 Воробйов О.А. Проблеми природокористування та сталого розвитку в рекреаційно-туристичній сфері: монографія /О.А.Воробйов, І.М.Дишловський, С.К. Харічков.- Одеса: ШПРЕЕД НАН України,2005.- 374 с.
- 14 Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2 вид. випр. допов. – К:КНТУ, 2009. – 463 с.
- 15 Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. – Житомир, 2011. – №2(6). – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm (дата звернення 1.02.2021).
- 16 Автор . Стратегія сталого розвитку туризму: навчальний посібник.– Івано–Франківськ: ІФНТУНГ, 2016. – 257 с.
- 17 Holden, A. *Environment and Tourism*, New York: Routledge. 2006. 92 p.
- 18 Davies, T., and Cahill, S. *Environmental Implications of the Tourism Industry*. Washington, DC. 2000. 49 p.
- 19 Ghulam Rabbany, Md., Afrin, S., Rahman, A., Islam, F., and Hoque, F. Environmental Effects of Tourism. *American Journal of Environment, Energy and Power Research*. 2013. Vol. 1, No. 7. pp. 117-130.
- 20 Nair, Shibu, & Jayakumar, C. *A Handbook on Waste Management in Rural Tourism Areas – A Zero Waste Approach*. United Nations Development Programme. 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pgsi.org/pdf/Handbook-on-Zero-Waste-UNDP-82672211.pdf> (дата звернення 1.02.2021).
- 21 Khajuria, A., Yamamoto, Y., and Morioka, T. *Estimation of municipal solid waste generation and landfill area in Asian developing countries*, *Journal of Environmental Biology*. 2010, 31(5), pp. 649–654.

- 22 Mihai F. Tourism implications for local waste management. Case study: Neamț County, Romania. *Present Environment and Sustainable Development*. 2013. Vol. 7 (1). pp. 214-221.
- 23 Mateu-Sbert J., Ricci-Cabello I., Villalonga-Olives E., Cabeza-Irigoyen E. The Impact of Tourism is Municipal Solid Waste Generation: The Case of Menorca Island (Spain). *Waste Management*. 2013. 33. pp. 2589-2593.
- 24 Ezeah C., Fazakerley J. and Byrne T. Tourism Waste Management in the European Union: Lessons Learned from Four Popular EU Tourist Destinations. *American Journal of Climate Change*. 2015. 4. p. 431-445.
- 25 Peterson, C. Assessment of Solid Waste Management Practices and Its Vulnerability to Climate Risks in Maldives Tourism Sector, Report submitted to Ministry of Tourism, Arts and Culture. 2013, 19 p.
- 26 Bashir, S, and Goswami, S *Tourism induced challenges in municipal solid waste management in hill towns: Case of Pahalgam*. *Procedia Environmental Sciences*. 2016, 35, pp. 77-89.
- 27 Mitev, T., and Spasovski, O. *Calculation of necessary landfill area and analysis of deposition by layers for the newly selected location for the communal solid waste landfill*. *Engineering, Ecology and Materials in the Processing Industry*, 09-11 March 2011, Jahorina, Bosnia and Herzegovina. 2011. pp. 1012-1016.
- 28 Воробйова О. А. Екологічна безпека як складова сталого розвитку рекреаційно-туристичних територій. Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : матеріали Третьої Всеукр. наук.-практ. конф. (Бахчисарай, 15-16 вер. 2011 р.). Сімферополь : Фенікс, 2011. С. 46-48.
- 29 Голод А. П., Новосад З. П. Екологічна безпека туризму в регіоні: суть та шляхи забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ. Львів : РВВ НЛТУ України*, 2012. Вип. 22.3. С. 84-88.
- 30 Караван Ю.В. Екологічні аспекти сталого розвитку туризму: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку туризму у 21 ст. у контексті вирішення глобальних проблем сучасності. Львів 28.5.2014 р.- Львів:ЛІЕТ,2014.- С.265-271.
- 31 Кучинська І.В. Туризм в умовах глобальної екологічної кризи:сучасні виклики і перспективи розвитку: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку туризму у 21 ст. у контексті вирішення глобальних проблем сучасності». Львів, 28.05.2014 р.- Львів:ЛІЕТ,2014.- С.291-301.
- 32 Murava J, Автор The analysis of the waste problem in tourist destination on the example of Carpathian region in Ukraine. *Journal of Ecological Engineering*. Volume 17, Issue 2, Apr, 2016, P. 43–51.
- 33 Автор Екологічні впливи закладів гостинності на довкілля. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції — Екологічна безпека об'єктів туристично-рекреаційного комплексу. – Львів : ЛДУБЖД, 2019. – С. 150 – 153.
- 34 Автор, Юрас Ю.І. Проблеми туристичного ресурсокористування в гірських об'єднаних територіальних громадах Івано-Франківської області // Екологічна безпека і збалансоване ресурсокористування: Науково-технічний журнал. – 2019. – С. 111–119.
- 35 Leiper, N. *Tourism Management*. 3d ed. / N. Leiper. – Sidney: Pearson Education Australia, 2004. – 326 p.
- 36 Головчан А.І. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності туристичних дестинацій та управління ними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/2009_27/24.pdf (дата звернення 11.02.2021).
- 37 Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навч. пос./ Л.П. Дядечко. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. – 224 с.
- 38 Мельниченко С.В. Управлінський механізм розвитку туристичної дестинації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_27/24.pdf. (дата звернення 11.02.2021).
- 39 Леонтьева Ю.Ю., Тимощенкова О.А. региональная туристическая дестинация и ее социально-экономическое развитие [Електронний ресурс].- Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/regionalnaya-turistskaya-destinatsiya-i-eyo-sotsialno-ekonomicheskoe-razvitie#ixzz3UXOORTK5> (дата звернення 11.02.2021).
- 40 Мальцева Ю.Н., Влащенко Н.Н. Подходы к определению туристической дестинации [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://eprints.kname.edu.ua/view/year/2011.type.html#group_conference=5Fitem (дата звернення 11.02.2021).

41 Матрышенко Н.С. Кластерный подход к пространственному развитию туристских дестинаций региона (на примере Приморского края) /Н.С. Матрышенко.- Экономические науки. – 2010. – №1. – С.143-147.

Ya. Korobeinykova

*Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas*

ENVIRONMENTAL SAFETY OF TERRITORIES OF TOURISM DESTINATIONS: DEFINITIONS, MECHANISMS, AND CHALLENGES

The article summarizes and systematizes the mechanisms for ensuring environmental safety of the territories of different tourism destinations in Ukraine. The relevant studies in this area refer to the development of theoretical foundations for ensuring sustainability of the territories of tourism destinations and some publications deal with the assessment of the volume of resource usage (primarily land resources in tourism activities). There are no generalized conclusions regarding the peculiarities of using the available mechanisms for ensuring environmental safety of the territories of tourism destinations. The article analyzes the main environmental problems of the development of tourism infrastructure and tourism industry in general, which makes it necessary to substantiate a set of mechanisms for ensuring the environmental safety of tourism territories. Furthermore, it systematizes the regulatory, economic, control, and voluntary mechanisms, the utilization of which will ensure the environmental safety of tourism destinations. The regulatory mechanisms make it possible to reduce the impacts of tourism activities on various destinations by establishing and regulating the capacity of a territory, as well as by setting the limits and boundaries for the activities of the enterprises providing tourism services, with the help of assessing the impacts of tourism activities on the environment and monitoring the state of the environment and sustainability of territories. The economic mechanisms for ensuring environmental safety of tourism destinations include the following: financial stimulation of tourism entities, financial support of the projects aimed at implementing the eco-projects in tourism, balanced tax policy, and procedures for subsidizing the balanced tourism projects. The main control mechanisms for ensuring environmental safety of tourism destinations consist in the implementation of the actions to control the activities of tourism entities based on their compliance with environmental legislation. The major voluntary mechanisms for ensuring environmental safety of tourism destinations include the following: introduction of environmental management into the general management structure and training of tourists and local residents. Thus, using the set of mechanisms will ensure environmental safety of the territories of tourism destinations.

Key words: environmental safety, tourism destinations, environmental impacts, recreational load, mechanisms for ensuring environmental safety.

References

- 1 Holden, A. Environment and Tourism, 3 – th , New York: Routledge, 2016.- 302 p.
- 2 UN WTO: Tourism Industry 2019. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.reportlinker.com/report/search?dates=1y&keywords=Tourism%20Industry%202019&mode=public> (accessed on 6.02.2021).
- 3 Viddil turyzmu Upravlinnia zovnishnikh ekonomichnykh zviazkiv i turyzmu Ivano-Frankivskoi oblasti. – 2020. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.if.gov.ua/news/27916> (accessed on 15.11.2020)
- 4 Pandemiia COVID-19 ta yii naslidky dlia turyzmu v Ukraini. Vydannia NTOU. – 2020. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf (accessed on 6.02.2021).
- 5 Kachynskiy A.B. Ekolohichna bezpeka Ukrainy: systemnyi analiz perspektyv pokrashchennia. K.: NICD, 2001.– 312c.
- 6 Kachynskiy A.B., Khmil T.A. Ekolohichna bezpeka Ukrainy: analiz, otsinka ta derzhavna polityka. – K.: NICD, 1997. – 127 c.
- 7 Ekolohichna bezpeka tekhnopryrodnykh heosystem u zviazku z katastrofichnym rozvytkom heolohichnykh protsesiv / S.V. Hoshovskyi, H.I. Rudko, B.M. Presner – K.: ZAT “NICH LAVA”, 2002.– 624 s.

- 8 Kosovtsev V.O., Binko I.F. Natsionalna bezpeka Ukrainy: problemy ta shlyakhy realizatsii prioritetnykh natsionalnykh interesiv. – K.: NISD, 1996. – 61 s.
- 9 Dorogunczov S.Y., Ralchuk A.N. Upravlenie tekhnogenno-ekologicheskoi bezopasnostiu v kontekste paradigmy ustoychivogo razvitiia: kontseptsiiia sistemno-dinamicheskogo resheniia. – K.: Naukova dumka, 2002. – 200 s.
- 10 Shkitsa L., Yatsyshyn T., Liakh M., Sydorenko O., Innovatsiini pidkhody do formuvannia ekolohichnoi bezpeky na ob'ekтах vydobutku nafty ta hazu. IOP Conf. Ser. : Mater. Nauk. Inzh. 749, 012009 (2020). doi: 10.1088 / 1757-899X / 749/1/012009
- 11 Shmandii V.M. Upravlinnia ekolohichnoiu bezpekoiu na rehionalnomu rivni (teoretychni ta praktychni aspekty). Avtoreferat dys... d-tekhnichn. nauk. – Kh., 2004. – 36 s.
- 12 Stratehiia staloho rozvytku turyzmu i kurortiv v Ukraini.- Rezhym dostupu do resursu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (accessed on 15.02.2021).
- 13 Vorobiov O.A. Problemy pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku v rekreaciino-turystychnii sferi: monohrafiia /O.A.Vorobiov, I.M.Dyshlovskiy, S.K. Kharichkov.- Odesa: ShPREED NAN Ukrainy,2005.- 374 s.
- 14 Tkachenko T.I. Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu: monohrafiia. 2 vyd. vypr. dopov. – K:KNTU, 2009.-463 s.
- 15 Korzh N.V. Formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky industrii turyzmu yak skladovoi stiikoho rozvytku turyzmu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / N.V. Korzh, O.V. Zanosko // Ekonomika. Upravlinnia. Innovacii. – Zhytomyr, 2011. – #2(6). – Rezhym dostupu do resursu: http://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm (accessed on 6.02.2021).
- 16 Korobeinykova Ya.S. Stratehiia staloho rozvytku turyzmu: navchalnyi posibnyk.– Ivano–Frankivsk: IFNTUNG, 2016. – 257 s.
- 17 Holden, A. Environment and Tourism, New York: Routledge. 2006. 92 p.
- 18 Davies, T., and Cahill, S. (2000) Environmental Implications of the Tourism Industry. Washington, DC. 49 p.
- 19 Ghulam Rabbany, Md., Afrin, S., Rahman, A., Islam, F., and Hoque, F. Environmental Effects of Tourism. *American Journal of Environment, Energy and Power Research*. 2013, Vol. 1, No. 7. pp. 117-130.
- 20 Nair, Shibu, & Jayakumar, C.. A Handbook on Waste Management in Rural Tourism Areas – A Zero Waste Approach. United Nations Development Programme. 2008. Retrieved from: <http://www.pgsi.org/pdf/Handbook-on-Zero-Waste-UNDP-82672211.pdf> (accessed on 6.02.2021).
- 21 Khajuria A., Yamamoto Y.,Morioka T. *Estimation of municipal solid waste generation and landfill area in Asian developing countries*, Journal of Environmental Biology, 2010, 31(5), pp. 649–654.
- 22 Mihai F. Tourism implications for local waste management. Case study: Neamț County, Romania. *Present Environment and Sustainable Development*. 2013, Vol. 7 (1). pp. 214-221.
- 23 Mateu-Sbert J., Ricci-Cabello I., Villalonga-Olives E., Cabeza-Irigoyen E. The Impact of Tourism is Municipal Solid Waste Generation: The Case of Menorca Island (Spain). *Waste Management*. 2013., 33. pp. 2589-2593.
- 24 Ezeah C., Fazakerley J., Byrne T. Tourism Waste Management in the European Union: Lessons Learned from Four Popular EU Tourist Destinations. *American Journal of Climate Change*. 2015, 4. p. 431-445.
- 25 Peterson C. Assessment of Solid Waste Management Practices and Its Vulnerability to Climate Risks in Maldives Tourism Sector, Report submitted to Ministry of Tourism, Arts and Culture. 2013. 19 p.
- 26 Bashir S. Goswami S *Tourism induced challenges in municipal solid waste management in hill towns: Case of Pahalgam*. *Procedia Environmental Sciences*. 2016, 35, pp. 77-89.
- 27 Mitev T., Spasovski O. *Calculation of necessary landfill area and analysis of deposition by layers for the newly selected location for the communal solid waste landfill*. Engineering, Ecology and Materials in the Processing Industry, 09-11 March 2011, Jahorina, Bosnia and Herzegovina. 2011. pp. 1012-1016.
- 28 Vorobiova O.A. Ecological safety as a part of sustainable development of tourist and recreation areas. Stalyi rozvytok ta ekolohichna bezpeka suspilstva v ekonomichnykh transformatsiiah: materialy tretioi Vseukraiinskoii nauково-praktychnoi konferentsii [Sustainable development and ecological safety of society in the process of economic transformations:Proceedings of the 3rd Allukrainian science-and-practical conference]. Feniks, Simferopol, 2011. S.46-48.

29 Holod A.P., Novosad Z.P. Ecological safety of tourism in the region: nature and ways of implementation. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy*. . 2012. Lviv, no. 22, S.84-88.

30 Karavan Iu.V. Ecological aspects of sustainable tourism development. Zbirnyk materialiv prats mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Stratehiia rozvytku turyzmu u 21 st. u konteksti vyrishennia hlobalnykh problem suchasnosti” [Collected works of the international scientific conference “Strategy of development of tourism in the 21st century in the context of global problems solving”]. LIET, Lviv, 2014. S. 265-271.

31 Kuchynska I.V. Tourism in the global ecological crisis: challenges and perspectives of development. Zbirnyk materialiv prats mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Stratehiia rozvytku turyzmu u 21 st. u konteksti vyrishennia hlobalnykh problem suchasnosti” [Collected works of the international scientific conference “Strategy of development of tourism in the 21st century in the context of global problems solving”]. LIET, Lviv, 2014. S.291-301.

32 Murava J, Korobeinykova Ya. The analysis of the waste problem in tourist destination on the example of Carpathian region in Ukraine. *Journal of Ecological Engineering*. Volume 17, Issue 2, Apr, 2016, P. 43 – 51.

33 Korobeinykova Ya.S. Ekolohichni vplyvy zakladiv hostynnosti na dovykillia. Materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii — Ekolohichna bezpeka ob'ektiv turystychno-rekreaciinoho kompleksu. – Lviv : LDUBZhD, 2019. – S. 150 – 153.

34 Korobeinykova Ya. S., Yuras Yu. I. Problemy turystychnoho resursokorystuvannya v hirskykh obiednanykh terytorialnykh hromadakh Ivano-Frankivskoi oblasti // Ekolohichna bezpeka i zbalansovane resursokorystuvannya: Naukovo-tekhnichnyi zhurnal. – 2019. – S. 111–119.

35 Leiper, N. *Tourism Management*. 3d ed. / N. Leiper. – Sidney: Pearson Education Australia, 2004. – 326 p.

36 Golovchan A.I. Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyznachennia sutnosti turystychnykh destynatsii ta upravlinnia nymy – Rezhym dostupu do resursu: http://www.nbu.gov.ua/2009_27/24.pdf (accessed on 11.02.2021)

37 Diadechko L.P. *Ekonomika turystychnoho biznesu: navch. pos.* / L.P. Diadechko. – Donetsk: DonDUET, 2006. – 224 s.

38 Melnychenko S.V. Upravlinskyi mekhanizm rozvytku turystychnoi destynatsii. - Rezhym dostupu do resursu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_27/24.pdf. (accessed on 11.02.2021)

39 Leonteva Yu.Yu., Tymoshhenkova O.A. Regionalnaya turisticheskaya destinatsiya yee sotsialno-ekonomicheskoe razvitie. – Rezhym dostupu do resursu: <http://cyberleninka.ru/article/n/regionalnaya-turistskaya-destinatsiya-i-eyo-sotsialno-ekonomicheskoe-razvitie#ixzz3UXOORTK5> (accessed on 11.02.2021)

40 Malceva Yu.N., Vlashhenko N.N. Podkhody k opredeleniyu turisticheskoi destynatsii. – Retrieved from: http://eprints.kname.edu.ua/view/year/2011.type.html#group_conference=5Fitem (accessed on 11.02.2021)

41 Matrushenko N.S. Klasternyi podkhod k prostranstvennomu razvitiyu turisticheskikh destinatsii regiona (na primere Primorskogo kraia) /N.S. Matrushenko.- *Ekonomicheskie nauki*. – 2010. – #1. – S.143-147.

Надійшла до редакції 9 березня 2021 р.